

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ORGANIZATION OF RECEIVABLES ACCOUNTING

У статті розглянуто питання організації обліку дебіторської заборгованості на торгівельних підприємствах. Удосконалення організації обліку дебіторської заборгованості дозволить покращити систему управління нею та фінансовий стан торгівельного підприємства в кінцевому підсумку. Обґрунтовано потребу класифікувати дебіторську заборгованість на розрахунки з покупцями та замовниками, термін оплати яких ще не настав; розрахунки з покупцями та замовниками, термін оплати яких настав; розрахунки з покупцями та замовниками, термін оплати яких прострочений та відповідно із вітчизняними та іноземними покупцями та замовниками. Рекомендовано доповнити Робочий план рахунків відповідними субрахунками. Розкрито формування інформації за кожним субрахунком в частині відповідальних осіб. Наведено первинні документи як підґрунтя правильного відображення господарських операцій в обліку. Виокреслено напрями подальших досліджень, зокрема розробка альбому первинних документів та графіка внутрішнього документообігу з метою удосконалення контроль-ного та аналітичного процесів на досліджуваному торгівельному підприємстві.

Ключові слова: організація, облік, дебіторська заборгованість, класифікація, субрахунки, первинні документи, торгівельні підприємства.

УДК 657.432

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.74-32>

Долішня Т.І.¹

к.е.н., доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу
Озар Т.С.
магістрант
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

Dolishnia Tetiana

Ivano-Frankivsk National
Technical University of Oil and Gas
Ozar Tetiana
Ivano-Frankivsk National
Technical University of Oil and Gas

The purpose of the article is to elucidate some aspects of the organization of accounts receivable for improvement in trading enterprises. To achieve the goal, the research tools were used, namely: analysis and synthesis, induction and deduction (problem statement); comparison, systematization and theoretical generalization (the classification of receivables, recommendations of additional sub-accounts, consideration of primary documents); graphical method for rational, compact, and visual presentation of research material; causality method and abstract-logical method were used in the development of further research areas. Improving the organization of accounts receivable will advance its management system and the financial condition of the trading enterprise. The research justified the need to classify receivables into settlements with buyers and customers whose payment is not yet due; settlements with buyers and customers whose payment is due; settlements with buyers and customers whose payment is overdue and with domestic and foreign buyers and customers, respectively. It is recommended that the Chart of Accounts be supplemented with appropriate sub-accounts. The collection of information on each sub-account in terms of responsible persons is covered. The source documents are provided as a basis for correct representation of business transactions in accounting. Areas of further research are highlighted: in particular, the development of an album of primary documents and a schedule of internal document circulation to improve the control and analytical processes at the studied trading enterprise.

Key words: organization, accounting, receivables, classification, sub-accounts, primary documents, trade enterprises.

Постановка проблеми. Особливе місце в системі функціонування торгівельного підприємства посідає постійне та вчасне постачання товарів. Основним завданням запровадження управління дебіторською заборгованістю є не тільки мінімізація термінів її погашення, а і зменшення суми прострочених боргів. Також важливим аспектом є не просто зменшити суму простроченої дебіторської заборгованості, а й не втратити покупців і збільшити обсяг реалізації товарів.

Дебіторська заборгованість має чималу питому вагу в складі поточних активів і впливає на фінансовий стан підприємства. Для зовнішніх користувачів інформація про стан дебіторської заборгованості є дуже важливою, оскільки саме її зростання показує фінансову нестабільність та погіршення платоспроможності підприємства [1].

Тому питання вдосконалення організації обліку дебіторської заборгованості є важливим та актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні проблеми організації обліку дебіторської заборгованості досліджувались багатьма вченими-економістами. Значну увагу їм приділили у своїх працях М. Д. Білик [2], Л. В. Городянська [3], Г. В. Нашкерська [4] та інші.

Постановка завдання. Метою дослідження є розкриття окремих аспектів організації обліку дебіторської заборгованості для її вдосконалення на торгівельних підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розрахунки з покупцями та замовниками є важливою складовою розрахункових операцій та впливають на формування значної частини грошових коштів. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку (НП(С)БО) 10 «Дебіторська заборгованість» регулює ведення обліку розрахунків з покупцями та замовниками. У відповідності до якого «дебіторська заборгованість визначається як сума заборгованостей дебіторів на

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0972-4219>

певну дату. Дебіторами є всі юридичні чи фізичні особи, які в наслідок минулих подій заборгували підприємству певну суму грошових коштів» [5].

На думку багатьох фахівців класифікація дебіторської заборгованості на довгострокову і поточну є неоднозначною. Одні фахівці вважають такий поділ важливим інструментом фінансового аналізу, а з точки зору інших – класифікація дебіторської заборгованості не є необхідною [2].

Поточна дебіторська заборгованість – це заборгованість, яка виникає протягом звичайного операційного циклу або буде сплачена до дванадцяти місяців з дати балансу. А довгострокова, відповідно, – це та дебіторська заборгованість, яка не з'являється в у ході нормального операційного циклу та строки виплати якої більші ніж дванадцять місяців з дати балансу. Операційний цикл – це проміжок часу між придбанням запасів для провадження діяльності і отриманням грошей та їх еквівалентів від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг [6].

Білик М. Д. рекомендує класифікувати дебіторську заборгованість за рівнем ліквідності, а саме «...поділяти дебіторську заборгованість у балансі на довготермінову і короткотермінову залежно від терміну погашення» [2]. А Бланк І. О. у своїй праці [7] виділяє такі види дебіторської заборгованості: за товари, роботи, послуги, строк оплати яких не настав; за товари, роботи, послуги, неоплачені в строк; за векселями отриманими; за розрахунками з бюджетом; за розрахунками з персоналом та інші види дебіторської заборгованості.

Беззаперечно, що групування дебіторської заборгованості за певними ознаками є важливим аспектом раціональної організації обліку та дозволяє отримувати обґрунтовані висновки після проведення фінансового аналізу.

Відповідно до Плану рахунків активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій [8] та НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» можна представити види дебіторської заборгованості в такий спосіб [5] (рис. 1).

Поточна дебіторська заборгованість за товари у торговельного підприємства виникає за товари між етапами постачання і оплатою за розрахунками. Згаданий вид є найбільш поширеним на торговельних підприємствах, оскільки має невеликий термін реалізації домовленостей між постачальниками та покупцями. Але саме він має найбільший вплив на грошову стабільність і чітку платоспроможність суб'єкта господарювання, тому їх обсяг потрібно пильно контролювати. Кожне торговельне підприємство має обов'язкові платежі, виплати, податки, забезпечення тощо. Маючи гроші можемо закупити товар, забезпечити торговельне підприємство транспортними засобами, сплачувати обов'язкові податки до бюджету, виплачувати заробітну плату працівникам для нормального функціонування торговельного підприємства. Коли грошей немає, відповідно, не можемо ні закупити товар, ні забезпечити працівників заробітною платою, ні доставити цей товар покупцям, а отже, про нормальне функціонування торговельного підприємства не може йти і мови.

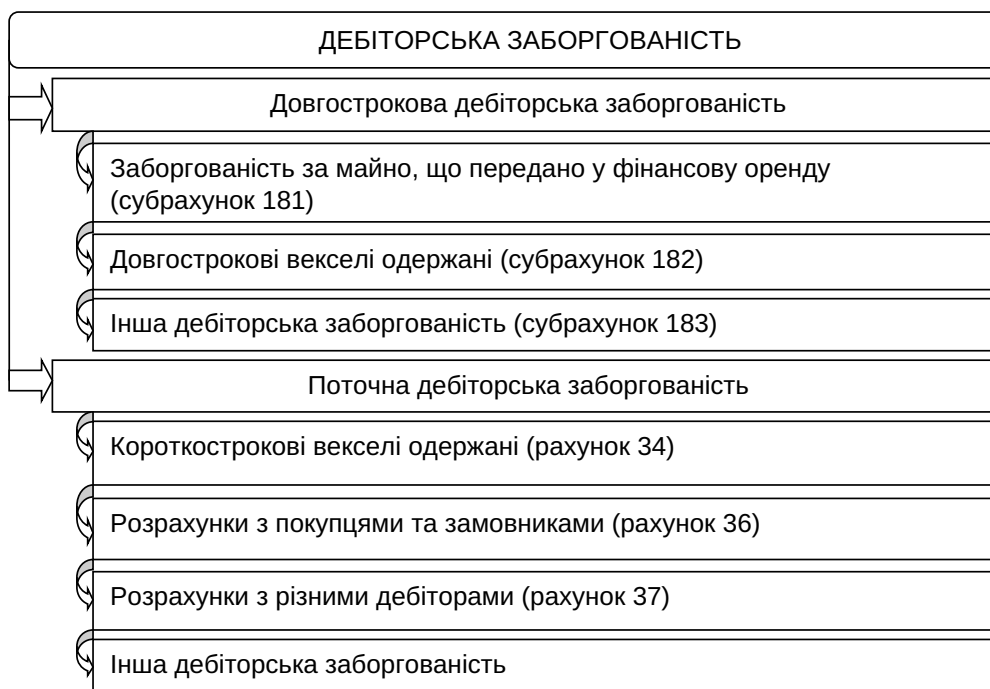

Рис. 1. Види дебіторської заборгованості згідно Плану рахунків та НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»

Джерело: систематизовано авторами на основі [8; 5]

Підставою появи невчасної і великої суми непогашеної дебіторської заборгованості може бути упущенням контрольованості працівниками, невірні розрахунки з покупцями та замовниками. Результатом цього є недодержання фінансової дисципліни. З метою зниження ризику погашення дебіторської заборгованості потрібно орієнтуватися на більшу кількість споживачів, тобто розширювати ринок збуту, пропонувати передоплати та створювати резерв сумнівних боргів.

У кожній господарській діяльності можливі непередбачувані обставини, які спричиняють недотримання своєчасності оплати зобов'язань, такими обставинами може бути банкрутство, неплатоспроможність, надзвичайні події, стихійні лиха.

Для обліку розрахунків з покупцями та замовниками в бухгалтерському обліку на торговельному підприємстві використовують рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» та відповідно його субрахунки 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» та 362 «Розрахунки з іноземними покупцями».

З метою вдосконалення організації обліку поточної дебіторської заборгованості досліджуваного торговельного підприємства пропонуємо групувати її таким чином: розрахунки з покупцями та замовниками, термін оплати яких ще не настав; розрахунки з покупцями та замовниками, термін оплати яких настав; розрахунки з покупцями та замовниками, термін оплати яких прострочений відповідно із вітчизняними та іноземними покупцями та замовниками.

У результаті рекомендуємо доповнити Робочий план рахунків досліджуваного торговельного підприємства та запровадити поділ за такими субрахунками: 3611 «Розрахунки з вітчизняними покупцями та замовниками, термін оплати яких ще не настав», 3612 «Розрахунки з вітчизняними покупцями та замовниками, термін оплати яких настав», 3613 «Розрахунки з вітчизняними покупцями та замовниками, термін оплати яких прострочений»; 3621 «Розрахунки з іноземними покупцями та замовниками, термін оплати яких ще не настав», 3622 «Розрахунки з іноземними покупцями та замовниками, термін оплати яких настав», 3623 «Розрахунки з іноземними покупцями та замовниками, термін оплати яких прострочений».

Формування інформації здійснюватиметься таким чином:

– за субрахунками 3611 «Розрахунки з вітчизняними покупцями та замовниками, термін оплати яких ще не настав» та 3621 «Розрахунки з іноземними покупцями та замовниками, термін оплати яких ще не настав» буде закріплений адміністратор, який працює з обробкою замовлень. Відповідальна особа спілкуватиметься з покупцями про можливу передоплату за товар, що забезпечить покупця першочерговою доставкою товару, а нас

гарантіями про вчасну оплату. Або ж, якщо клієнту не підходить передоплата, він може оплатити за одержаний товар за фактом.

Підставою для відображення в обліку інформації про дебіторську заборгованість слугуватимуть такі первинні документи як видаткова накладна і товарно-транспортна накладна відповідно за домовленостями з покупцями. Окрім того, у зовнішньоекономічній торговельній діяльності можливе використання рахунку-фактури/інвойс. Наявність інвойсу підтверджує виникнення зобов'язання у покупця щодо оплати за товар придбаний за умови постачання товару після оплати. Умови оплати в інвойсі можуть містити інформацію про кінцевий термін оплати, можливі знижки при оплаті до завершення певного строку.

– за субрахунками 3612 «Розрахунки з покупцями та замовниками, термін оплати, яких настав» та 3622 «Розрахунки з іноземними покупцями та замовниками, термін оплати яких настав» відповідальними є торгові представники, які нагадують покупцям за вчасність оплати за товар, контролюють надходження грошей на особовий рахунок підприємства або ж повідомляють про можливість особисто забрати гроші в торговій точці. Первинними документами в цьому випадку виступають ті документи, які підтверджують погашення дебіторської заборгованості – це підписання платіжного договору-доручення про одержання готівки під час візиту в торгову точку чи виписки з банку при використанні безготівкових розрахунків.

– за субрахунками 3613 «Розрахунки з покупцями та замовниками, термін оплати яких прострочений» та 3623 «Розрахунки з іноземними покупцями та замовниками, термін оплати яких прострочений» відповідальним буде працівник, який здійснює кредитний контроль. Він веде юридичні розмови з покупцями й інформує про комплекс заходів, які будуть застосовані до відповідних осіб в разі непогашення ними даної заборгованості:

1) неможлива подальша доставка товару, до повного погашення простроченої накладної;

2) повернення товару у разі повної неплатоспроможності;

3) виставлення боржнику письмової вимоги – претензії стосовно оплати боргу за отримані товари. При чому відмітимо, що звернення із претензією у випадку порушення умов договору є правом, а не обов'язком.

Згідно Господарського кодексу у претензії зазначають: повне найменування і поштові реквізити заявника претензії та особи (осіб), якій претензія пред'являється; дата пред'явлення і номер претензії; обставини, на підставі яких пред'явлено претензію; докази, що підтверджують ці обставини; вимоги заявника з посиланням на нормативні акти; сума претензії та її розрахунок, якщо претензія підлягає грошовій оцінці; платіжні рекві-

зити заявника претензії та перелік документів, що додаються до претензії [9].

4) подання позову в суд у зв'язку з недотриманням договору.

Окрім того, потрібно виокремлювати акумулювання інформації в розрізі сумнівної та безнадійної заборгованості на субрахунках 3613/11 «Розрахунки з покупцями та замовниками, термін оплати яких прострочений/сумнівна заборгованість», 3623/12 «Розрахунки з іноземними покупцями та замовниками, термін оплати яких прострочений/сумнівна заборгованість», 3613/21 «Розрахунки з покупцями та замовниками, термін оплати яких прострочений/безнадійна заборгованість», 3623/22 «Розрахунки з іноземними покупцями та замовниками, термін оплати яких прострочений/безнадійна заборгованість».

За відображення інформації на відповідних субрахунках відповідає головний бухгалтер, якому надають інформацію за кожною обліковою ділянкою і за кожним покупцем.

Висновок. Отже, правильна організація обліку дебіторської заборгованості допоможе відстежувати, контролювати і не допускати накопичення великих сум простроченої дебіторської заборгованості, що сприяє уповільненню товарообігу та поганому функціонуванню торговельного підприємства загалом.

Запровадження формування інформації в розрізі таких субрахунків уможливить вдосконалення організації обліку дебіторської заборгованості на досліджуваному торговельному підприємстві та стане надійним інформаційним підґрунтям для прийняття управлінських рішень.

Зважаючи на вищевикладене, предметом подальших досліджень повинен стати етап первинного обліку, зокрема розробка альбому первинних документів та графіка внутрішнього документообігу з метою вдосконалення контрольного та аналітичного процесів на досліджуваному торговельному підприємстві.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гнатенко Є. П. Аналіз співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Економічні науки*. 2015. №1. С. 38–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmduce_2015_1_9 (дата звернення: 27.03.2022).
2. Білик М. Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств. *Фінанси України*. 2003. № 12. С. 24–36.
3. Городянська Л. В. Особливості організації обліку дебіторської заборгованості на підприємстві. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2007. № 6. С. 9–16.
4. Нашкерська Г. В. Особливості визнання та оцінки поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи і послуги. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2009. № 11. С. 31–37.

5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 (із змінами внесеними наказом Міністерства фінансів України № 588 від 29.09.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text> (дата звернення: 28.03.2022).

6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 (зі змінами внесеними наказом Міністерства фінансів України № 385 від 09.07.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 11.04.2022).

7. Бланк І. А. Финансовый менеджмент : учеб. курс. 2-е изд., перераб. и доп. Киев : Ника-Центр; Эльга, 2004. 656 с.

8. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0892-99> (дата звернення: 27.03.2022).

9. Господарський кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 18.04.2022).

10. Попова В. Д., Кузь В. І. Удосконалення обліку дебіторської заборгованості у контексті формування інформаційного забезпечення управління платоспроможністю суб'єкта господарювання. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Випуск 4(21). С. 104–109. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2020/4_21_ukr/20.pdf (дата звернення: 16.03.2022). DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-4-18>.

REFERENCES:

1. Hnatenko Ye. P. (2015) Analiz spivvidnoshennia debitorskoi ta kredytorskoi zaborhovanosti pidpriemstva [Analysis of the ratio of receivables and payables of the enterprise]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Ekonomichni nauky*, no. 1, pp. 38–42. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmduce_2015_1_9 (accessed 27 March 2022).
2. Bilyk M. D. (2003) Upravlinnia debitorskoiu zaborhovanistiu pidpriemstv [Accounts receivable management]. *Finansy Ukrainy*, no. 12, pp. 24–36.
3. Horodianska L. V. (2007) Osoblyvosti orhanizatsii obliku debitorskoi zaborhovanosti na pidpriemstvi [Features of the organization of accounting of receivables at the enterprise]. *Bukhhalterskyi oblik i audyt*, no. 6, pp. 9–16.
4. Nashkerska H. V. (2009) Osoblyvosti vyznannia ta otsinky potочної debitorskoi zaborhovanosti za produktsiiu, tovary, roboty i posluhy [Features of recognition and measurement of current receivables for products, goods, works and services]. *Bukhhalterskyi oblik i audyt*, no. 11, pp. 31–37.
5. Natsionalne polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 10 «Debitorska zaborhovanist» [National Regulation (Standard) of Accounting 10 «Accounts

Receivable»]: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 08.10.1999 r. no. 237 (iz zminamy vnesenymy nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy no. 588 vid 29.09.2020 r.). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text> (accessed 28 March 2022).

6. Natsionalne polozhennia (standart) bukhhalter-skoho obliku 1 «Zahalni vymohy do finansovoi zvitnosti» [National Regulation (Standard) of Accounting 1 «General Requirements for Financial Reporting»]: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 07.02.2013 r. no. 73 (zi zminamy vnesenymy Nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy no.385 vid 09.07.2021r.). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (accessed 27 March 2022).

7. Blank I. A. (2004) Finansovyy menedzhment [Financial management]. Kyiv: Nika-Centr; Elga. (in Ukrainian)

8. Plan rakhunkiv bukhhalterskoho obliku aktyviv, kapitalu, zoboviazan i hospodarskykh operatsii pid-priemstv i orhanizatsii [Chart of accounts for assets, capital, liabilities and business operations of enter-

prises and organizations]: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 30.11.1999 r. no. 291. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0892-99> (accessed 27 March 2022).

9. Hospodarskyi kodeks Ukrainy [Economic Code of Ukraine] vid 16.01.2003 r. no. 436-IV. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (accessed 23 March 2022).

10. Popova V. D., Kuz V. I. (2020) Udoskonalennia obliku debitorskoi zaborhovanosti u konteksti formuvannia informatsiinoho zabezpechennia upravlinnia platospromozhnistiu subiekta hospodariuvannia [Improving the accounting of receivables in the context of the formation of information support for the management of the solvency of the entity]. *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk*, vol. 4(21), pp. 104–109. Available at: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2020/4_21_ukr/20.pdf (accessed 16 March 2022). DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-4-18>.